

**Хүүхдийн шударга байдал 2021 оны
судалгаа**

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

АГУУЛГА

БҮЛЭГ 1. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДЛЫН СУДАЛГААНЫ ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ	3
1. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДЛЫН ТҮВШНИЙ ТООЦООЛОЛ.....	3
2. СУДАЛГАА ЗОХИОН БАЙГУУЛСАН БАЙДАЛ	4
3. СУДАЛГААНД ОРОЛЦОГЧДЫН НАС, ХҮЙСИЙН БҮТЭЦ.....	4
БҮЛЭГ 2. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДЛЫН СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮН	6
1. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДАЛД НӨЛӨӨЛЖ БУЙ ХҮЧИН ЗҮЙЛС	9
2. ШУДАРГА БАЙДЛЫН ТАЛААРХ ОЙЛГОЛТ	14
ДҮГНЭЛТ.....	17
САНАЛ, ЗӨВЛӨМЖ.....	18

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

Хүснэгтийн жагсаалт

Хүснэгт 1. Хүүхдийн шударга байдлыг үнэлэхэд ашигласан асуулт	3
Хүснэгт 2. Хүүхдийн шударга байдлын дэд үзүүлэлтийг тооцсон асуулт, асуултын дугаараар	4
Хүснэгт 3 Аймгуудын шударга байдлын түвшин, оноор.....	7
Хүснэгт 4. Хүүхдийн шударга байдал дүүргээр, 2017-2020 он.....	8
Хүснэгт 5. Эцэг эхчүүд, багш, албан хаагчид “шударга байх” гэдгийг хэрхэн ойлгож буй байдал	14
Хүснэгт 6. Эцэг эхчүүд, багш албан хаагчдын “шударга бус” гэдгийг хэрхэн ойлгож буй байдал	15
Хүснэгт 7. Шударга ёсны боловсрол олгодог хичээлийн хөтөлбөр.....	16
Хүснэгт 8. Хүүхдүүдэд шударга ёсны дадлыг олгож чадахгүй байгаа шалтгаан	16

Зургийн жагсаалт

Зураг 1 . Хүүхдийн нас, хүйс	4
Зураг 2. Багш, албан хаагчдын насны бүлэг	4
Зураг 3. Эцэг эхчүүдийн насны бүлэг	5
Зураг 4. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, оноор	6
Зураг 5. Хүүхдийн шударга байдал 2021 он судалгааны түвшин, аймаг, нийслэлээр.....	6
Зураг 6. Хүүхдийн шударга байдал 2021 он судалгааны түвшин, дүүргээр	7
Зураг 7. Хүүхдийн шударга байдал, хүйсээр.....	8
Зураг 8. Хүүхдийн шударга байдал, суралцаж буй ангиар.....	8
Зураг 9. Хүүхдийн шударга байдал, сургуулийн өмчийн хэлбэрээр	9
Зураг 10. Шударга байх талаар гэрийнхэнтэйгээ ярилцдаг нь хүүхдийн шударга байдалд нөлөөлдөг эсэх	9
Зураг 11. Эцэг эхчүүд хүүхэдтэйгээ шударга байх талаар ярилцдаг эсэх.....	9
Зураг 12. Хүүхдийг шударга хандсаны нь төлөө магтах явдал хүүхдийн шударга байдалд нөлөөлөх эсэх.....	10
Зураг 13. Эцэг эхчүүд хүүхдээ шударга зүйл хийвэл хэрхэн урамшуулдаг байдал	10
Зураг 14. Хүүхдүүд шударга бус зүйл хийхэд эцэг, эхийн гаргадаг үйлдэл.....	10
Зураг 15. Хүүхдээ шударга бус зүйл хийвэл эцэг эхчүүдийн хандах байдал	11
Зураг 16. Эцэг эхчүүд хүүхэдтэйгээ ярилцдаг байдал эцэг эхийн насны бүлгээр.....	11
Зураг 17. Хүүхдийн шударга байдалд найз нөхөд нь нөлөөлөх эсэх.....	11
Зураг 18. Хүүхдүүд шударга бус үйлдлийн талаар ангийнхан, найз нартайгаа ярилцах нь хүүхдийн шударга байдалд нөлөөлөх эсэх	12
Зураг 19. Шударга бус зүйл хийсэн дотныхоо хүнд хандах хандлага ба хүүхдийн шударга байдлын түвшин	12
Зураг 20. Хүүхдийн шударга ёсны талаарх мэдээлэл авах суваг ба хүүхдийн шударга байдлын түвшин	13
Зураг 21. Та шударга бус үйлдэл гаргавал хэнд ханддаг вэ?	13
Зураг 22. Шударга бус асуудал тохиолдоход хүүхдийн үйлдэл	14
Зураг 23. Шударга ёсны талаар хичээл орох нь шударга байдалд нөлөөлөх эсэх.....	15
Зураг 24. Шударга бус үйлдлийг олон нийтэд мэдээлэх нь зөв үү?.....	15

БҮЛЭГ 1. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДЛЫН СУДАЛГААНЫ ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

Хүүхдийн шударга байдлын судалгааг “Транспэрэнси Интернэшнл Солонгос” байгууллагаас боловсруулсан арга зүйн дагуу анх 2008 онд Энэтхэг, Солонгос, Бангладеш, Монгол зэрэг улсад зохион байгуулсан. Уг арга зүйн дагуу Хүүхдийн шударга байдлын судалгааг АТГ-аас зохион байгуулан явуулж байна. Өнгөрсөн хугацаанд судалгааны үр дүнг соён гэгээрүүлэх ажил, нөлөөллийн арга хэмжээ зохион байгуулахад ашиглаж ирлээ.

1. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДЛЫН ТҮВШНИЙ ТООЦООЛОЛ

Хүүхдийн шударга байдлын түвшинг тогтоохдоо доорх 12 асуултад тухайн хүүхэд санал нийлж байгаа эсэхийг нь асууж, хариулт бүрийг 1-5 хүртэлх оноогоор үнэлж, үнэлгээний арифметик дунджаар гаргав. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин нь хүүхдийн ёс зүй, ёс суртахуун, зөв төлөвшилт, хууль сахих, авлигыг үл тэвчих үзэл гэсэн дэд үзүүлэлтээс бүрддэг. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин 1-д ойртох тусам шударга бус, харин 5-д ойртох тусам шударга гэж үзнэ.

Хүснэгт 1. Хүүхдийн шударга байдлыг үнэлэхэд ашигласан асуулт

Асуултын дугаар	Асуулт
1.	Дотнын найз минь шалгалт өгч байхдаа бусдаас хуулж байвал би “найз минь юм чинь за яахав дээ” гэж бодно.
2.	Том хүмүүсийн үйлдэл хууль бус байсан ч надад ашигтай байвал хүлээн зөвшөөрнө.
3.	Хүүхдүүд интернетэд байгаа бусдын бүтээлээс хуулбарлаж гэрийн даалгавараа хийхдээ эх сурвалжийг нь заавал дурдах албагүй.
4.	Ангийн дарга болохын тулд ангийнхандаа бэлэг өгөх нь байж болох зүйл.
5.	Багшдаа бэлэг өгөх нь дүнгээ ахиулах сайн арга юм.
6.	Баян байх нь шударга байхаас илүү чухал.
7.	Төрийн албан хаагч төрийн үйлчилгээ үзүүлснийхээ төлөө шан харамж авч болно.
8.	Шалгалтаа бусдаас хуулж байгаа хүн нь миний сайн найз байсан ч би өөрийн итгэдэг багш, эцэг, эх, хэн нэгэнд мэдэгдэнэ.
9.	Кино үзэхийн тулд урт дараалалд зогссоноос урдуур нь дайрч хурдан кинонд оорно.
10.	Замын цагдаа-зохицуулагч байхгүй бол би замын хөдөлгөөний дүрэм зөрчиж магадгүй.
11.	Гэмт хэрэг үйлдсэн, авлига, хээл хахууль авсан хэн нэгнийг би зохих байгууллагад нь мэдэгдэнэ.
12.	Манай гэр бүл баяжиж л байвал миний аав, ээж эрх мэдлээ ашиглах, хууль зөрчих нь надад хамаагүй.

Хүүхдийн шударга байдлын түвшний дэд үзүүлэлт болох ёс зүй, ёс суртахуун, зөв төлөвшилт, хууль сахих болон авлигыг үл тэвчих байдлын үзүүлэлтийг тооцохдоо дээр дурдсан асуултуудын дагуу дэд үзүүлэлтийн дунджийг тооцсон болно. Дэд үзүүлэлт тооцоход ашигласан асуултыг дараахь хүснэгтээс харна уу.

Хүснэгт 2. Хүүхдийн шударга байдлын дэд үзүүлэлтийг тооцсон асуулт, асуултын дугаараар

	Ёс зүй, ёс суртахуун	Зөв төлөвшилт	Хууль сахиx	Авлигыг үл тэвчих
Танин мэдэхүйн	3	4	1	2
Нөлөөллийн	6	5	7	8
Зан үйлийн	9	11	10	12

2. СУДАЛГАА ЗОХИОН БАЙГУУЛСАН БАЙДАЛ

Авлигатай тэмцэх газар нь Хүүхдийн шударга байдлын судалгааг цахим хэлбэрээр “SurveyMonkey” судалгааны программыг ашиглан 21 аймаг, нийслэлийн 9 дүүргийн 10-12 дугаар ангийн сурагчид болон эцэг, эхчүүд, багш нараас санамсаргүй байдлаар сонгон, бэлтгэгдсэн асуулгыг бөглүүлж, судалгааг зохион байгуулав.

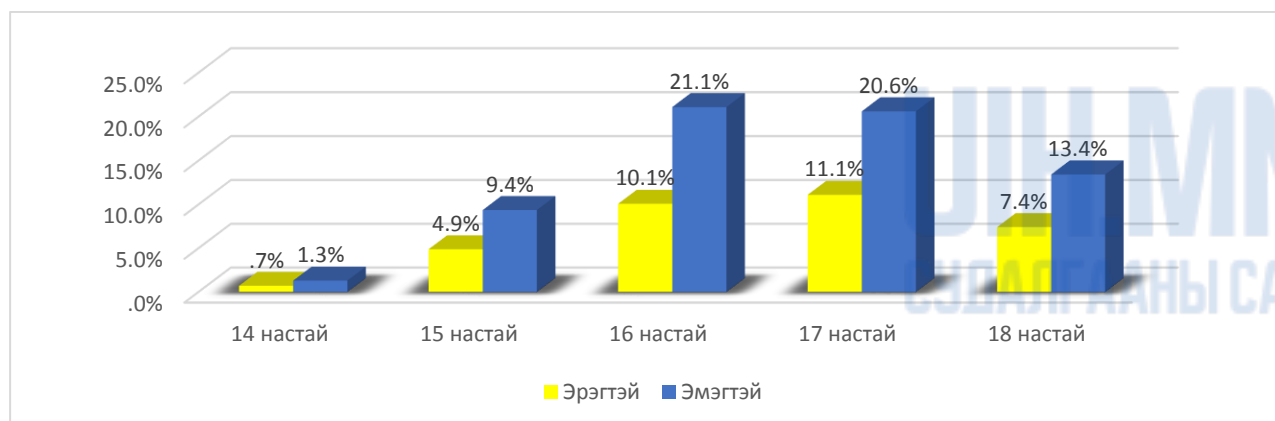
Судалгааны мэдээллийг цахим хэлбэрээр цуглуулах ажлыг 21 аймаг, нийслэлийн сургуулийн багш нар болон нийгмийн ажилтантай хамтран 2021 оны 4 дүгээр сарын 11-ны өдрөөс 2021 оны 05 дугаар сарын 13-ны өдрийн хооронд зохион байгууллаа. Судалгаанд аймаг, нийслэлийн хэмжээнд нийт 8080 сурагч, 1169 багш албан хаагч, 1968 эцэг, эх хамрагдав.

Мөн энэ удаагийн судалгаанд аймаг, нийслэлээс сонгон авсан түүврийн дагуу сургуулийн багш, албан хаагчдийг хамруулсан нь онцлог байв.

3. СУДАЛГААНД ОРОЛЦОГЧДЫН НАС, ХҮЙСИЙН БҮТЭЦ

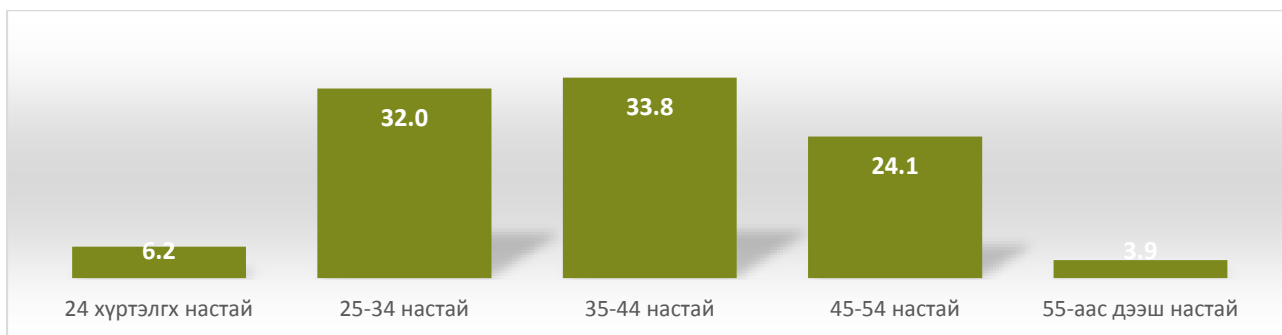
“Хүүхдийн шударга байдал-2021” судалгааны дүнгээр нийт сурагчийн 34.2 хувь нь эрэгтэй, 65.8 хувь нь эмэгтэй байгаа бол 17 настай сурагчид хамгийн их буюу 31.7 хувь, 14 настай сурагчид хамгийн бага буюу 2.0 хувь байна. Байршлаар нь авч үзвэл 56.0 хувь нь аймгаас, 44.0 хувь нь нийслэлийн харьяа сургуулиудын сурагчид байна (Зураг 1).

Зураг 1 . Хүүхдийн нас, хүйс

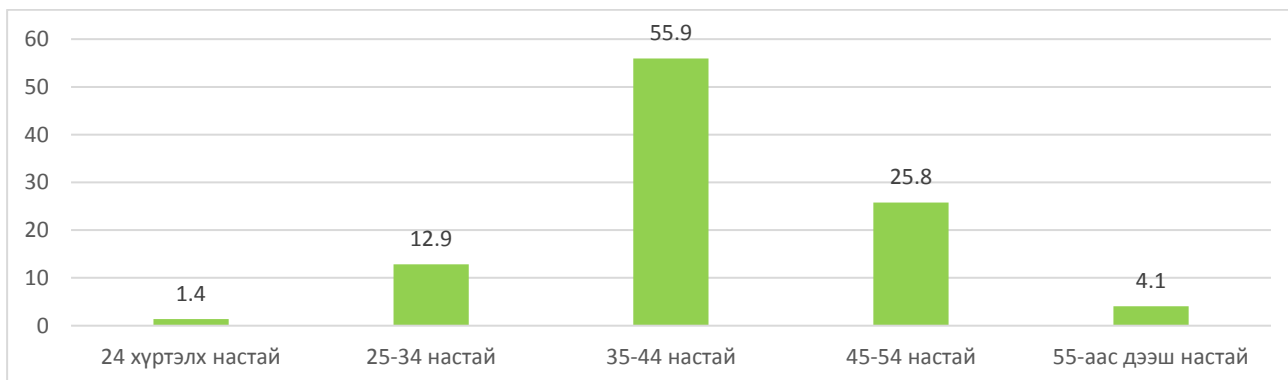
Судалгаанд хамрагдсан багш, албан хаагчдын 1001 буюу 85.6 хувь нь эмэгтэй, 168 буюу 14.4 хувь нь эрэгтэйчүүд байна. Насны бүлгээр авч үзвэл судалгаанд оролцсон багш, албан хаагчдын 33.8 хувь нь 35-44 настай, 32.0 хувь нь 25-34 настай, 24.1 хувь нь 45-54 настай, 6.2 хувь нь 24 хүртэлх настай байгаа бол судалгаанд оролцогсдын 3.9 хувь нь 55 дээш насныхан байна (Зураг 2).

Зураг 2. Багш, албан хаагчдын насны бүлэг

Хүүхдийн шударга байдал 2021 оны судалгаанд 1968 эцэг эхчүүд хамрагдсанаас 1672 буюу 85 хувь нь эмэгтэйчүүд байгаа бол 296 буюу 15 хувь нь эрэгтэйчүүд байна. Судалгаанд хамрагдсан эцэг эхчүүдийн 55.9 хувь нь 35-44 настай, 25.8 хувь нь 45-54 настай, 12.9 хувь нь 25-34 настай, 4.1 хувь нь 55 дээш настай, 1.4 хувь нь 24 хүртэлх настай байна (Зураг 3).

Зураг 3. Эцэг эхчүүдийн насны бүлэг

Хүүхдийн шударга байдал 2021 он судалгаанд хамрагдсан багш албан хаагчид, эцэг эхчүүдийг байршлаар нь авч үзвэл багш, албан хаагчдын 67.3 хувь нь, эцэг эхчүүдийн 67.0 хувь нь аймгуудаас оролцсон бол багш албан хаагчдын 32.7 хувь, эцэг эхчүүдийн 33.0 хувь нь нийслэлээс байна.

БҮЛЭГ 2. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДЛЫН СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮН

Хүүхдийн шударга байдлын түвшинг 1-5 хүртэлх оноогоор үнэлсэн бөгөөд уг үзүүлэлтийн утга 1-д ойртох тусам шударга бус, 5-д ойртох тусам шударга гэж ойлгоно.

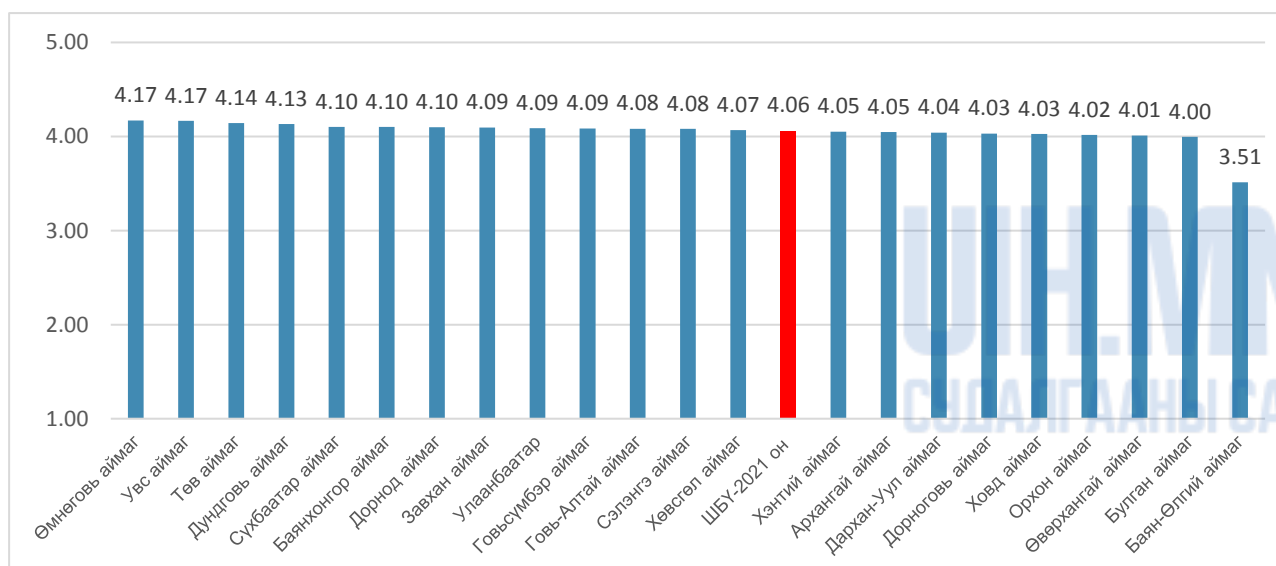
Хүүхдийн шударга байдлын түвшин 2021 оны судалгаагаар 4.06 гэсэн дүнтэй гарсан нь өмнөх оноос 0.05 пунктээр нэмэгдсэн байна (Зураг 4).

Зураг 4. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, оноор

Шударга байдлын үзүүлэлтийн хамгийн их ба хамгийн бага утгын зөрүү нь 0.66 пункт байна (Зураг 5). Есөн аймгийн үзүүлэлт улсын дунджаас доогуур байгаа бол 12 аймаг, нийслэлийн үзүүлэлт улсын дунджаас өндөр байна.

Зураг 5. Хүүхдийн шударга байдал 2021 он судалгааны түвшин, аймаг, нийслэлээр

Хүүхдийн шударга байдлын түвшинг аймаг, нийслэлээр тооцдог ба 2021 оны судалгааны үр дүнгээр Баян-Өлгий, Дорноговь, Орхон, Өвөрхангай аймгийн хүүхдийн шударга байдлын түвшин бага зэрэг буурсан. Хөвсгөл аймгийн хүүхдийн шударга байдлын түвшин өнгөрсөн онтой харьцуулахад өөрчлөлтгүй гарсан. Харин бусад аймаг болон нийслэлийн хүүхдийн шударга байдлын түвшин эерэг өөрчлөлттэй гарчээ (Хүснэгт 3).

Хүснэгт 3 Аймгуудын шударга байдлын түвшин, оноор

д/д	Аймаг	Шударга байдлын түвшин							
		2015 он	2016 он	2017 он	2018 он	2019 он	2020 он	2021 он	Зөрүү
1	Архангай	4.01	3.89	3.95	3.79	3.88	3.99	4.05	0.06
2	Баян-Өлгий	4.18	3.74	3.98	3.72	3.61	3.80	3.51	-0.28
3	Баянхонгор	4.03	4.17	4.04	3.99	3.95	4.04	4.10	0.07
4	Булган	4.26	3.67	3.95	3.98	3.88	3.92	4.00	0.07
5	Говь-Алтай	3.36	4.03	4.03	4.39	4.04	3.89	4.08	0.19
6	Говьсүмбэр	3.71	3.92	4.09	3.90	3.88	4.04	4.09	0.05
7	Дархан-Уул	3.56	4.04	4.02	4.11	3.93	4.03	4.04	0.01
8	Дорноговь	3.99	4.22	3.70	4.14	3.95	4.08	4.03	-0.04
9	Дорнод	3.38	4.08	4.11	3.96	3.93	4.02	4.10	0.08
10	Дундговь	4.26	3.79	4.26	4.19	3.93	4.07	4.13	0.06
11	Завхан	3.96	4.03	4.04	4.21	3.97	3.97	4.09	0.12
12	Орхон	4.07	4.04	3.99	3.40	3.83	4.06	4.02	-0.04
13	Өвөрхангай	3.65	4.16	3.72	4.06	3.91	4.05	4.01	-0.04
14	Өмнөговь	3.66	4.21	3.97	3.39	4.03	4.03	4.17	0.14
15	Сүхбаатар	4.13	3.69	3.96	3.92	3.90	4.08	4.10	0.02
16	Сэлэнгэ	3.57	4.04	4.10	4.13	3.91	4.01	4.08	0.07
17	Төв	3.87	3.98	3.81	4.11	3.97	3.95	4.14	0.19
18	Увс	4.29	4.06	4.03	4.11	3.98	4.09	4.17	0.07
19	Ховд	4.08	4.10	4.00	3.97	3.94	3.98	4.03	0.05
20	Хөвсгөл	4.36	4.09	4.28	4.01	3.99	4.07	4.07	0.00
21	Хэнтий	4.00	4.17	4.24	3.89	3.94	3.95	4.05	0.10
22	Улаанбаатар	4.05	3.98	3.95	3.78	3.88	4.03	4.09	0.06

Хүүхдийн шударга байдлын түвшинг дүүргээр тооцоход хамгийн их ба хамгийн бага утгын зөрүү нь 0.21 пункт байна (Зураг 6).

Зураг 6. Хүүхдийн шударга байдал 2021 он судалгааны түвшин, дүүргээр

Хүүхдийн шударга байдлын түвшинг дүүргээр тооцоход Баянгол, Налайх, Сүхбаатар, Чингэлтэй дүүргийн хүүхдийн шударга байдлын түвшин 0.03-0.09 пунктээр буурсан ба бусад дүүргийнх эерэг өөрчлөлттэй гарчээ (Хүснэгт 4).

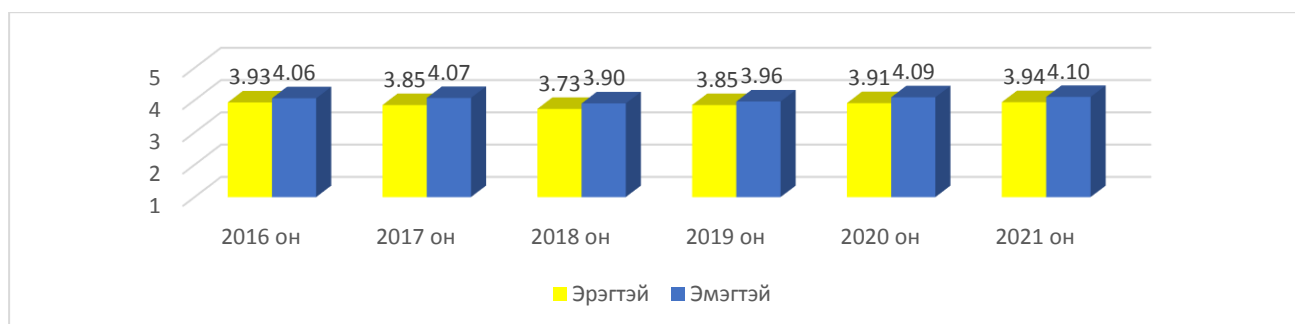

Хүснэгт 4. Хүүхдийн шударга байдал дүүргээр, 2017-2020 он

Дүүрэг	2017 он	2018 он	2019 он	2020 он	2021 он	Зөрүү
Баянзүрх дүүрэг	3.77	4.04	3.88	4.01	4.11	0.11
Баянгол дүүрэг	3.84	3.96	3.83	4.12	4.09	-0.03
Багануур дүүрэг	4.04	3.88	3.82	4.08	4.11	0.04
Баганхангай дүүрэг	3.91	4.00	3.69	3.71	4.26	0.55
Налайх дүүрэг	4.03	3.04	3.86	4.12	4.06	-0.06
Сүхбаатар дүүрэг	4.09	3.60	4.08	4.13	4.06	-0.07
Хан-Уул дүүрэг	3.86	3.92	4.06	4.00	4.05	0.05
Чингэлтэй дүүрэг	4.09	3.67	3.85	4.13	4.05	-0.09
Сонгинохайрхан дүүрэг	3.93	3.87	3.83	3.97	4.06	0.09

Хүүхдийн шударга байдлын түвшин сүүлийн 4 жилд нэмэгдсэн боловч эмэгтэй хүүхдийн шударга байдлын түвшинг эрэгтэй хүүхдийн шударга байдлын түвшинтэй харьцуулахад 2021 оны байдлаар 0.16 пунктээр их байгаа ба энэ байдал нь сүүлийн жилүүдэд хадгалагдаж байна (Зураг 7).

Зураг 7. Хүүхдийн шударга байдал, хүйсээр

Хүүхдийн шударга байдлын түвшин 11 дүгээр ангийн сурагчдын хувьд 0.5 пунктээр буурсан бол 10, 12 дугаар ангийн сурагчдын хувьд 0.2-0.4 пунктээр нэмэгдсэн байна (Зураг 8).

Зураг 8. Хүүхдийн шударга байдал, суралцаж буй ангиар

Төрийн өмчийн сургуулийн хүүхдийн шударга байдлын түвшин хувийн өмчийн сургуулийн хүүхдийн шударга байдлын түвшинөөс 0.12 пунктээр их байна (Зураг 9).

Зураг 9. Хүүхдийн шударга байдал, сургуулийн өмчийн хэлбэрээр

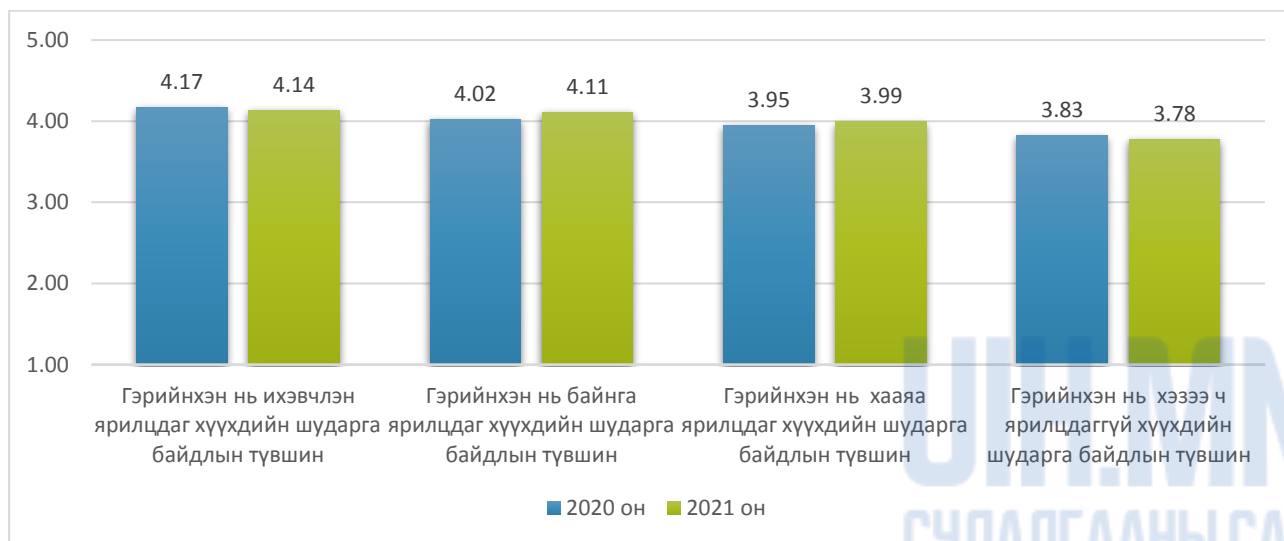

1. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДАЛД НӨЛӨӨЛЖ БУЙ ХҮЧИН ЗҮЙЛС

Зөв шударга хүн болж төлөвшихөд эцэг, эх, гэр бүлийн орчин чухал үүрэгтэй хэмээн судалгаанд хамрагдсан багш албан хаагчдын 99.7 хувь нь үзсэн бол эцэг эхчүүдийн 99.5 хувь нь санал нийлнэ гэжээ.

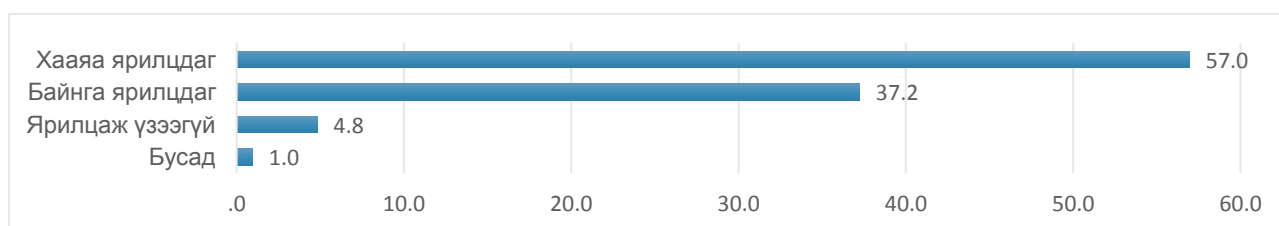
Шударга байх талаар гэрийнхэн нь ихэвчлэн ярилцдаг хүүхдийн шударга байдлын түвшин шударга байх талаар гэрийнхэн нь хэзээч ярилцаж байгаагүй хүүхдийн шударга байдлын түвшинөөс 0.36 пунктээр их байна. Шударга байх талаар гэрийнхэн нь хэзээ ч ярилцаж байгаагүй хүүхдийн шударга байдлын түвшин 2020 онтой харьцуулахад 0.05 пунктээр буурсан байна (Зураг 10).

Зураг 10. Шударга байх талаар гэрийнхэнтэйгээ ярилцдаг нь хүүхдийн шударга байдалд нөлөөлдөг эсэх

Судалгаанд хамрагдсан эцэг эхчүүдийн 37.2 хувь нь хүүхэдтэйгээ шударга байх талаар байнга ярилцдаг, 57.0 хувь нь хааяа ярилцдаг гэсэн бол 4.8 хувь нь огт ярилцаж үзээгүй гэсэн байна (Зураг 11).

Зураг 11. Эцэг эхчүүд хүүхэдтэйгээ шударга байх талаар ярилцдаг эсэх

Шударга хандсаныхаа төлөө ойр дотны хүмүүсээр магтуулдаг хүүхдийн шударга байдлын түвшин шударга хандсаныхаа төлөө магтуулж байгаагүй хүүхдийн шударга байдлын түвшинөөс 0.17 пунктээр их байна (Зураг 12).

Зураг 12. Хүүхдийг шударга хандсаных нь төлөө магтах явдал хүүхдийн шударга байдалд нөлөөлөх эсэх

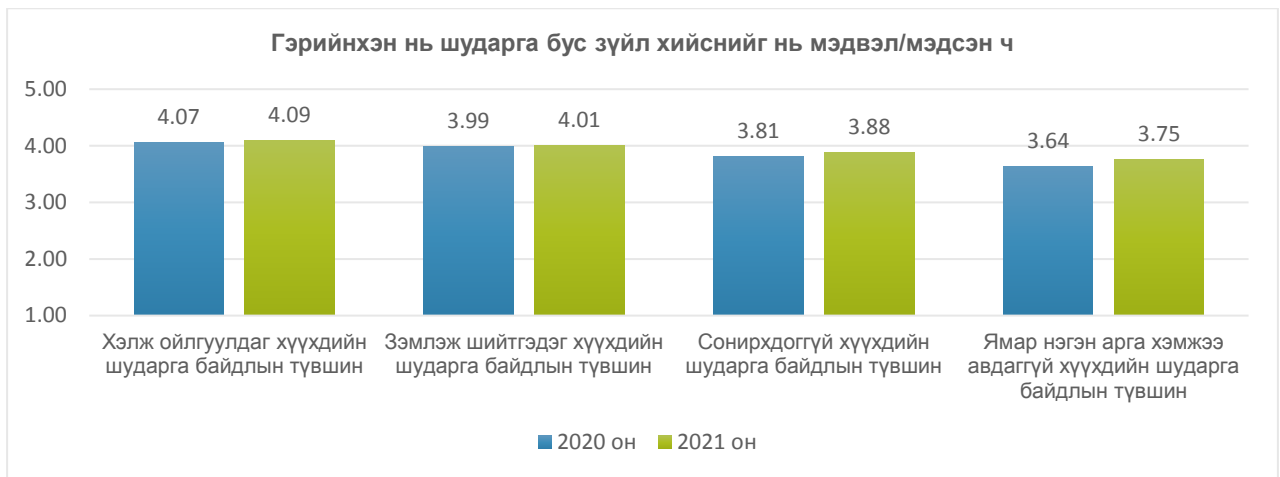
Шударга зүйл хийсэн хүүхдээ хэрхэн урамшуулдаг талаар судалгаанд хамрагдсан эцэг эхчүүдээс тодруулахад эцэг эхчүүдийн 63.0 хувь нь сайшаан магтана, 31.8 хувь нь хийх ёстой зүйлээ хийсэн гэж үзнэ, 3.2 хувь нь бусад байдлаар хандана гэсэн бол 2.1 хувь нь хүссэн зүйлийн нь авч өгнө гэж хариулсан байна (Зураг 13).

Зураг 13. Эцэг эхчүүд хүүхдээ шударга зүйл хийвэл хэрхэн урамшуулдаг байдал

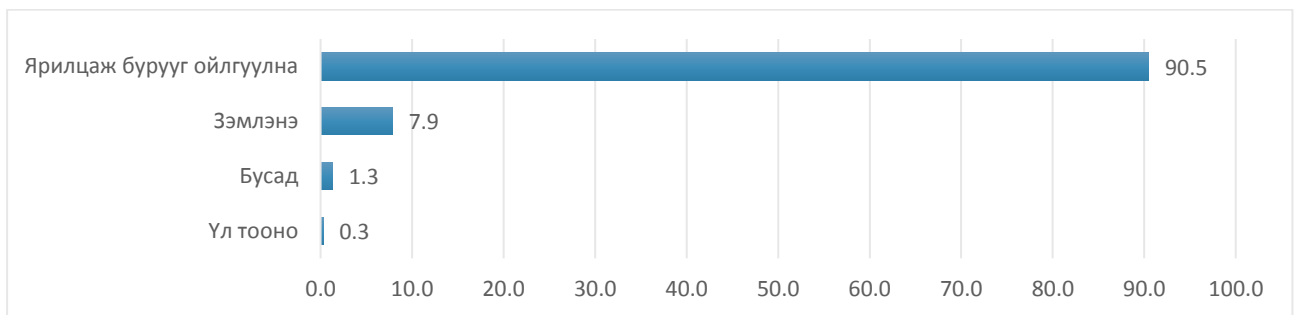
Гэрийнхэн нь хүүхдээ шударга бус зүйл хийснийг нь мэдвэл хэлж ойлгуулдаг хүүхдийн шударга байдлын түвшин мэдсэн ч ямар нэгэн арга хэмжээ авдаггүй хүүхдийн шударга байдлын түвшинөөс 0.34 пунктээр их байна. Хүүхдээ шударга бус зүйл хийснийг нь мэдвэл хэлж ойлгуулах явдал 2020 оны судалгааны үр дүнтэй харьцуулахад 0.02 пунктээр нэмэгдсэн байна (Зураг 14).

Зураг 14. Хүүхдүүд шударга бус зүйл хийхэд эцэг, эхийн гаргадаг үйлдэл

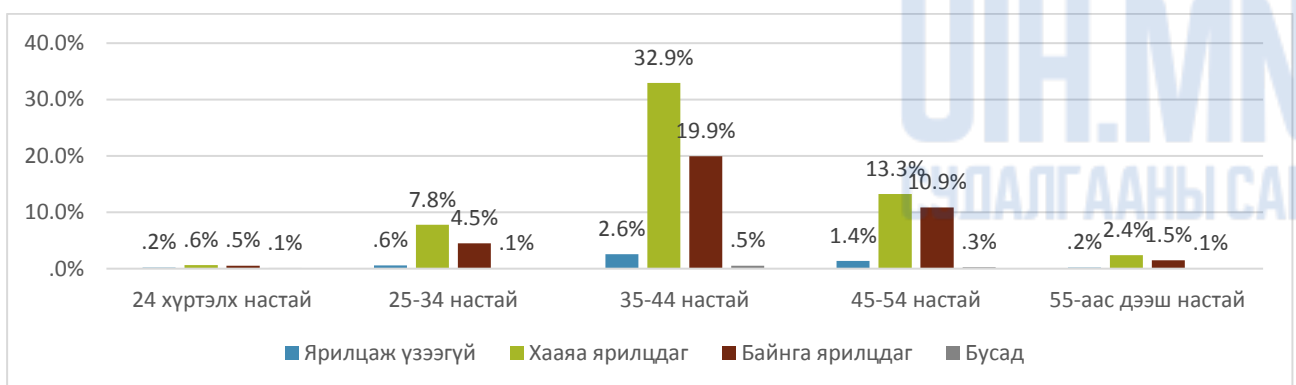
Эцэг эхчүүд хүүхдээ шударга бус зүйл хийвэл хэрхэн хүлээж авах талаар судалгаанд оролцогсдоос тодруулахад эцэг эхчүүдийн 90.5 хувь нь ярилцаж бурууг ойлгуулна, 7.9 хувь нь зэмлэнэ гэсэн бол 1.3 хувь нь үл тоох болон бусад үйлдлийг гаргана гэжээ (Зураг15).

Зураг 15. Хүүхдээ шударга бус зүйл хийвэл эцэг эхчүүдийн хандах байдал

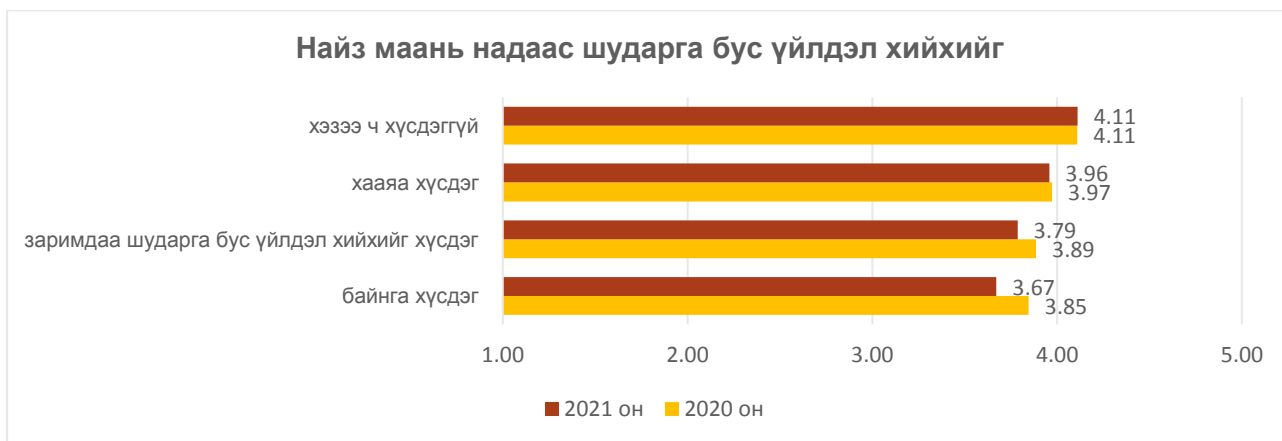
Хорин дөрөв хүртэлх настай эцэг эхчүүдийн 0.5-0.6 хувь нь зөв хүн байх, шударга байх талаар хүүхэдтэйгээ байнга, эсхүл хааяа ярилдаг байна. Энэ үзүүлэлт нэмэгдсээр 35-44 настай эцэг эхчүүдийн 19.9-32.9 хувьд хүрээд буурч эхэлдэг байна. 45-54 настай эцэг эхчүүдийн 10 гаруй хувь харин 55 дээш настай эцэг эхчүүдийн 3 хүрэхгүй хувь нь зөв хүн байх, шударга байх талаар хүүхэдтэйгээ ярилцдаг гэжээ (Зураг 16).

Зураг 16. Эцэг эхчүүд хүүхэдтэйгээ ярилцдаг байдал эцэг эхийн насны бүлгээр

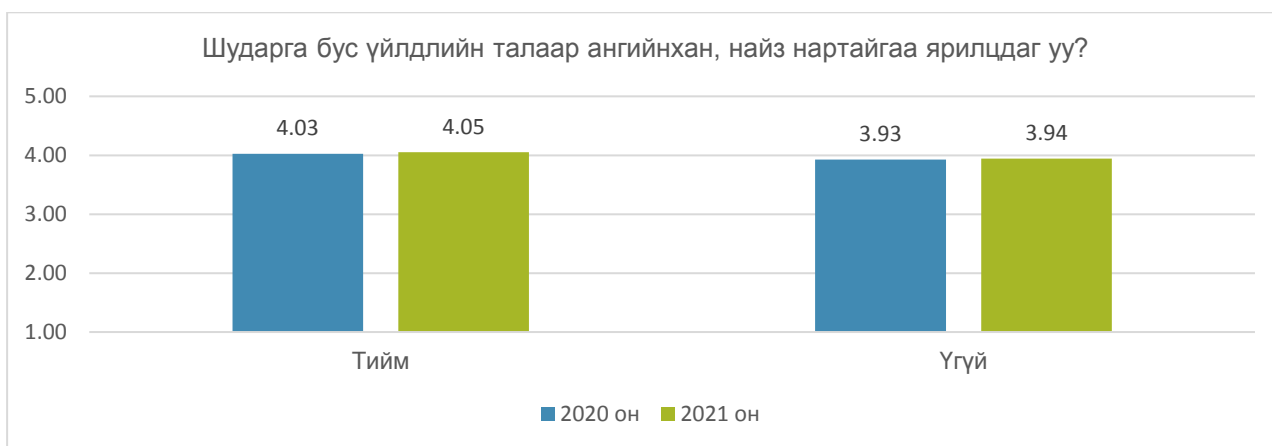
Шударга бус үйлдэл хийхийг найз нөхөд нь ятгадаг хүүхдийн шударга байдлын түвшин найз нөхөд нь шударга бус үйлдэл хийхийг хэзээ ч санал болгож байгаагүй хүүхдийн шударга байдлын түвшинөөс 0.44 пунктээр бага байна (Зураг 17).

Зураг 17. Хүүхдийн шударга байдалд найз нөхөд нь нөлөөлөх эсэх

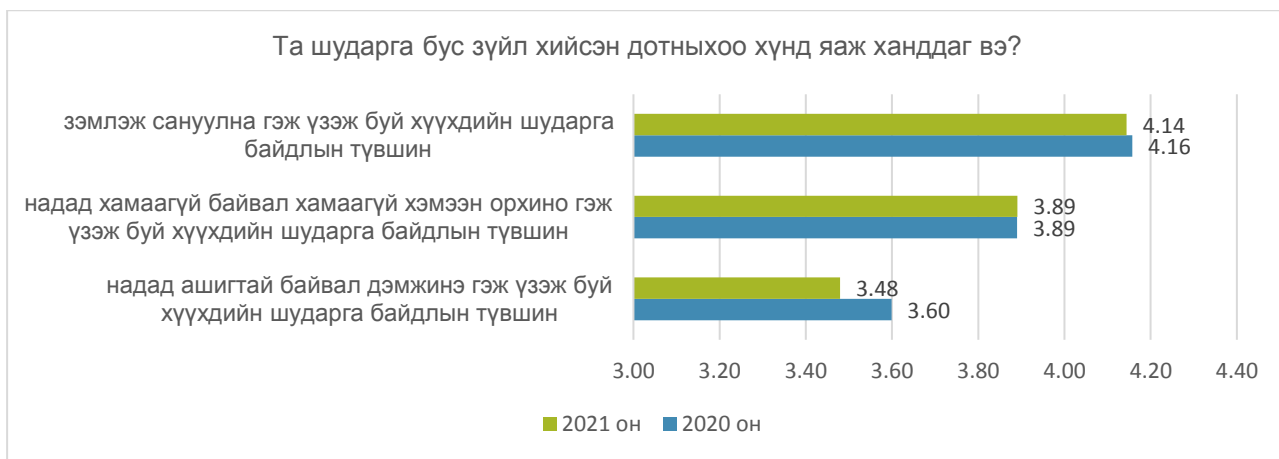
Шударга бус үйлдлийн талаар ангийнхан болон найзтайгаа ярилцдаг хүүхдийн шударга байдлын түвшин ангийнхан болон найзтайгаа ярилцдаггүй хүүхдийн шударга байдлын түвшинөөс 0.11 пунктээр их байна. Шударга бус үйлдлийн талаар ангийнхан, найз нартайгаа ярилцдаг хүүхдийн шударга байдлын түвшин энэ талаар ярилцдаггүй хүүхдийн шударга байдлын түвшинөөс өндөр байдаг чиг хандлага 2021 онд хэвээр хадгалагджээ(Зураг 18).

Зураг 18. Хүүхдүүд шударга бус үйлдлийн талаар ангийнхан, найз нартайгаа ярилцах нь хүүхдийн шударга байдалд нөлөөлөх эсэх

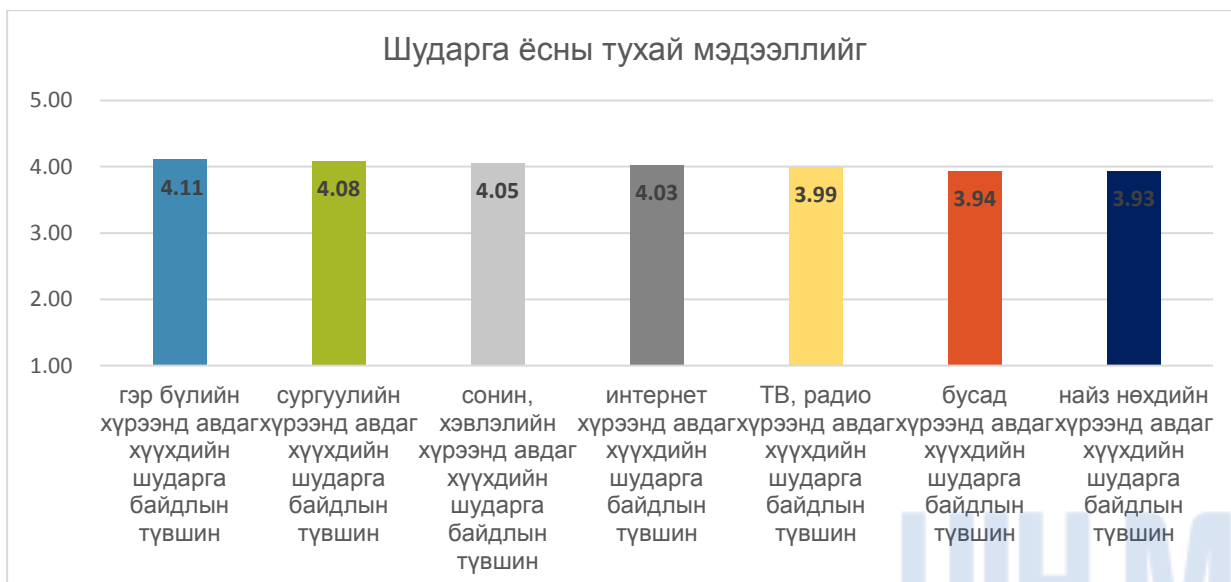
Шударга бус зүйл хийсэн дотныхоо хүнийг зэмлэж сануулна гэж үзэж буй хүүхдийн шударга байдлын түвшин надад ашигтай байвал дэмжинэ гэж үзэж буй хүүхдийн шударга байдлын түвшинөөс 0.66 пунктээр их, 2020 онтой харьцуулахад 0.02 пунктээр буурсан байна. Шударга бус зүйл хийсэн дотныхоо хүнийг зэмлэж сануулна гэж үзэж буй хүүхдийн шударга байдлын түвшин надад ашигтай байвал дэмжинэ гэж үзэж буй хүүхдийн шударга байдлын түвшинөөс өндөр байх чиг хандлага сүүлийн хоёр жил хадгалагдаж байна (Зураг 19).

Зураг 19. Шударга бус зүйл хийсэн дотныхоо хүнд хандах хандлага ба хүүхдийн шударга байдлын түвшин

Шударга ёсны тухай мэдээллийг гэр бүл, сургууль, сонин хэвлэл, интернетийн хүрээнд авдаг хүүхдийн шударга байдлын түвшин нь зурагт радио, найз, нөхдийн хүрээлэл зэрэг бусад хүрээнээс авдаг хүүхдийн шударга байдлын түвшинөөс өндөр байна (Зураг 20).

Зураг 20. Хүүхдийн шударга ёсны талаарх мэдээлэл авах суваг ба хүүхдийн шударга байдлын түвшин

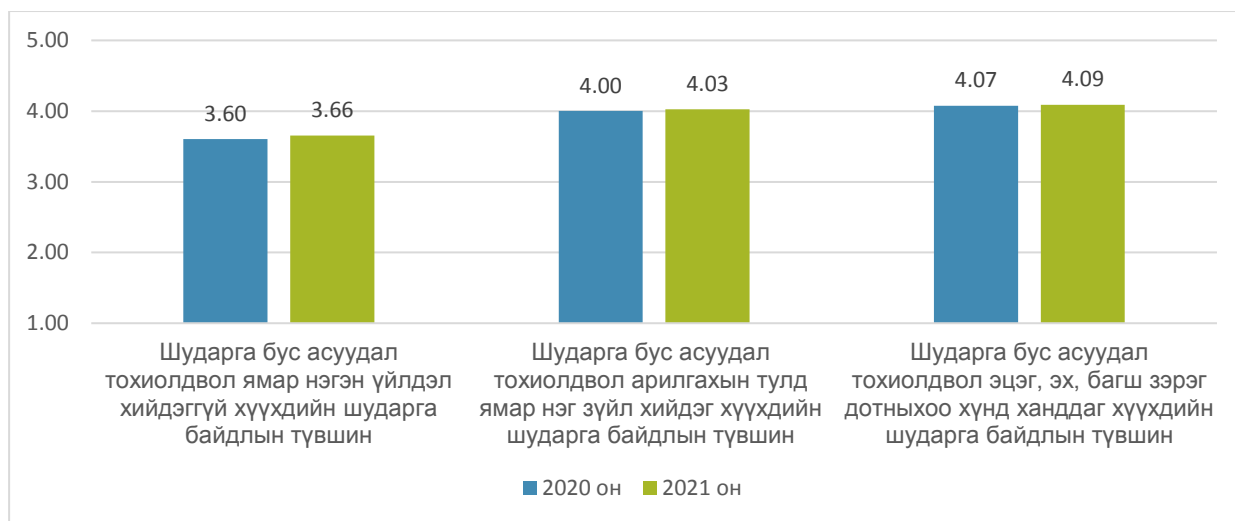
Хүүхдүүд шударга бус үйлдэл гаргасан тухай эцэг, эх, найз нөхөддөө хандан ярилцаж асуудлаа шийдвэрлэдэг болох нь судалгааны дүнгээс харагдаж байна (Зураг 21).

Зураг 21. Та шударга бус үйлдэл гаргавал хэнд ханддаг вэ?

Шударга бус асуудал тохиолдвол эцэг, эх, багш зэрэг дотныхоо хүнд ханддаг хүүхдийн шударга байдлын түвшин шударга бус асуудал тохиолдвол ямар нэгэн үйлдэл хийдэггүй хүүхдийн шударга байдлын түвшинөөс 0.43 пунктээр их байгаа нь тухайн хүүхдийг ойлгодог, нээлттэй ярилцдаг хүний дэмжлэг хэрэгцээтэй байгааг харуулж байна (Зураг 22).

Зураг 22. Шударга бус асуудал тохиолдоход хүүхдийн үйлдэл

2. ШУДАРГА БАЙДЛЫН ТАЛААРХ ОЙЛГОЛТ

Судалгаанд оролцсон эцэг эхчүүд, багш албан хаагчдаас шударга байх гэдгийг хэрхэн ойлгож байгааг нээлттэй асуултаар тодруулав. Судалгааны үр дүнгээс харахад эцэг эхчүүд төдийгүй багш албан хаагчид шударга байх, шударга ёсны зарчмуудыг тэр бүр сайн ойлгохгүй байна. Судалгаанд оролцогсдын өгсөн хариултыг багцлан авч үзвэл үнэн зөв байх, ялгаварлан гадуурхахгүй байх, худал ярихгүй байх зэргийг шударга байхад хамааруулжээ (Хүснэгт 5).

Хүснэгт 5. Эцэг эхчүүд, багш, албан хаагчид “шударга байх” гэдгийг хэрхэн ойлгож буй байдал

Ойлголт	Эцэг эхчүүд	Багш албан хаагчид
Үнэн зөв	656	401
Яс үндэс, нийгмийн давхаргаар ялгаварлахгүй байх	167	177
Худал ярихгүй	159	52
Нийтэд хүлээн зөвшөөрөгдсөн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх	45	57
Хуурамч зангүй	34	
Чин сэтгэлээсээ хандах	31	
Хариуцлагатай байх	19	19

Нөгөө талаар судалгаанд оролцогсдоос “шударга бус” гэдгийг хэрхэн ойлгож байгааг мөн тодруулав. Эцэг эхчүүд, багш албан хаагчдын ойлголтыг багцлан хүснэгт 6-д харуулав. Худал, хуурмаг зүйл хийх, ялгаварлан гадуурхах, хууль бус зүйл хийхийг шударга бус гэж үзэж байна.

Хүснэгт 6. Эцэг эхчүүд, багш албан хаагчдын “шударга бус” гэдгийг хэрхэн ойлгож буй байдал

Ойлголт	Эцэг, эхчүүд	Багш, албан хаагчид
Худал хуурмаг зүйл хийх	459	276
Эрх тэгш бус байдал, ялгаж хандах	207	207
Хууль бус зүйл хийх	92	82
Ёс зүйгүй байх	27	16
Хэлсэндээ хүрэхгүй	21	
Хэн нэгнийг хохироох үйлдэлийг санаатай хийх	10	
Хариуцлаггүй	9	11

Дээрхээс үзэхэд хүүхэд, залуучуудад шударга ёс, шударга бус зүйл гэдэг ойлголтыг өгч байх ёстой эцэг эх, багш сурган хүмүүжүүлэгчдийн ойлголт бүрхэг байна.

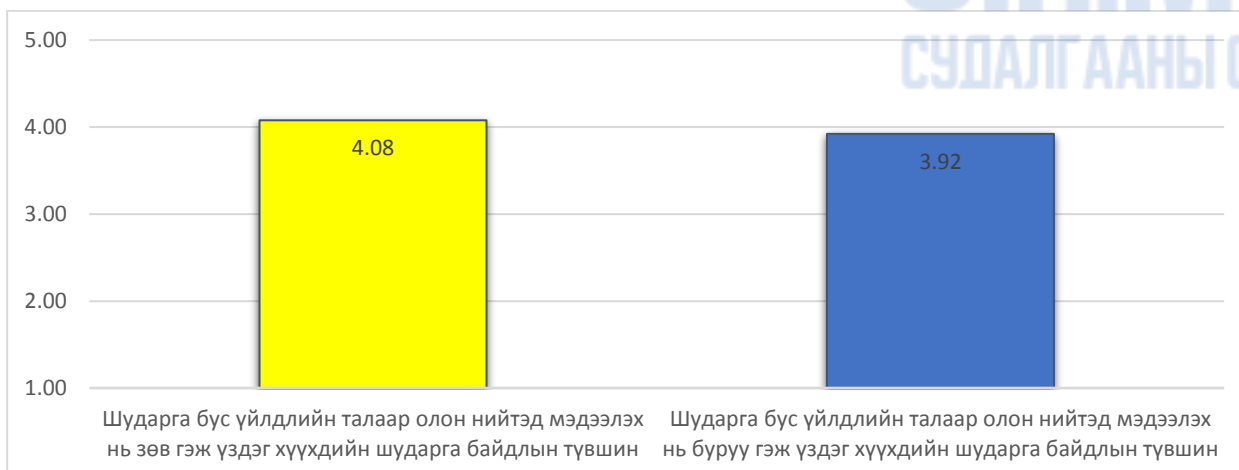
Шударга ёсны талаар хичээл ордог эсэхийг хүүхдүүдээс тодруулан шударга байдлын түвшинтэй нь харьцуулан үзэхэд шударга ёсны талаар хичээл заалгадаг хүүхдийн шударга байдлын түвшин хичээл заалгадаггүй хүүхдийн шударга байдлын түвшинөөс 0.1 пунктээр өндөр байна (Зураг 23).

Зураг 23. Шударга ёсны талаар хичээл орох нь шударга байдалд нөлөөлөх эсэх

Шударга бус үйлдлийн талаар олон нийтэд мэдээлэх нь зөв гэж үздэг хүүхдийн шударга байдлын түвшин олон нийтэд мэдээлэх нь буруу гэж үздэг хүүхдийн шударга байдлын түвшинээс 0.16 пунктээр их байна (Зураг 24).

Зураг 24. Шударга бус үйлдлийг олон нийтэд мэдээлэх нь зөв үү?

Ерөнхий боловсролын сургуулийн хичээлийн хөтөлбөрүүд хүүхдийг зөв шударга хүн болж төлөвших дадлыг олгож байгаа эсэхийг тодруулахад судалгаанд оролцсон багш, албан хаагчдын 79.7 хувь нь тийм гэж үзсэн бол 20.3 хувь нь зөв шударга хүн болж төлөвших дадлыг олгож чадахгүй байна гэжээ.

Шударга ёсны боловсрол олгодог гэж хариулсан багш, албан хаагчдаас ямар хичээлийн хөтөлбөрт олгож буй талаар тодруулахад Иргэний ёс зүйн боловсрол хичээлийг хамгийн ихээр нэрлэсэн (Хүснэгт 7) байна.

Хүснэгт 7. Шударга ёсны боловсрол олгодог хичээлийн хөтөлбөр

Хичээл	Давтамж
Иргэний ёс зүйн боловсрол хичээл	161
Монгол хэл уран зохиолын болон гадаад хэлний хичээлийн текст зохиолуудаар дамжуулж олгодог	58
Нийгмийн ухааны хичээл	45
Ер нь бүх хичээлүүд өгдөг гэж ойлгодог	44
Ёс зүйн боловсрол	8
Эрүүл мэндийн хичээл	7
Англи хэлний хичээл	3

Шударга ёсны боловсрол олгож чадахгүй байна гэж хариулсан багш, албан хаагчдаас шалтгааны талаар нээлттэй асуултаар тодруулсан ба хариултыг багцлан (Хүснэгт 8) харуулав.

Хүснэгт 8. Хүүхдүүдэд шударга ёсны дадлыг олгож чадахгүй байгаа шалтгаан

Шударга ёсны дадлыг олгож чадахгүй байгаа шалтгаан	Давтамж
Яг хөтөлбөрт байхгүй	55
Хэт онолын хичээл их, зөв хүн байх агуулга хомс, ном хэрэглэгдхүүнгүй	27
Эцэг эхээс хамаарна	24
Шударга хүн болж төлөвших дадлыг олгож бүрэн чадахгүй байна.	17
Энэ талын хичээл ховор	16
Багш нар мэдлэгтэй байх ёстой	14
Түүх, нийгэм, иргэний ёс зүй, монгол хэл, уран зохиолын хичээлээр илүү боломжтой	10
Сургуулийн орчинд шударга бус зүйл ажиглагддаг	7
Цаг бага	7
Хүүхдийн хүмүүжил төлөвшилд зориулсан хичээлийг мэргэжлийн багшаар тусгайлан оруулах шаардлагатай	6
Бүх хичээлээр олгох ёстой	3

ДҮГНЭЛТ

Хүүхдийн шударга байдал 2021 оны судалгааны үр дүнгээс дараах дүгнэлтүүдийг хийж байна. Үүнд:

- Ерөнхий боловсролын сургуулийн багш, албан хаагчдын 85 гаруй хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байгаа ба нас ахих тутам эрэгтэй багш, албан хаагчдын тоо буурч байна (Зураг 2).
- Хүүхдийн шударга байдал 2021 оны судалгаанд хамрагдсан нийт багш, албан хаагчид, эцэг эхчүүдийн 67 гаруй хувь нь орон нутгаас хамрагдсан байна. Энэ нь нийслэлд ажил, амьдралын хэв маяг, ачаалал ихтэй байдаг байж болзошгүй юм. Иймд энэ нөхцөл байдлыг цаашид судлах хэрэгтэй гэж үзэж байна.
- Хүүхдийн шударга байдлын түвшин 2021 оны судалгаагаар 4.06 гэсэн дүнтэй гарсан нь өмнөх оноос 0.05 пунктээр нэмэгдсэн байна (Зураг 4). Энэ нь хүүхдийг шударга иргэн болгон төлөвшүүлэхийн тулд хэрэгжүүлбэл зохих урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх ажлын хүртээмж, чанарт бараг өөрчлөлт гарахгүй байна гэж үзэж болохоор байна.
- Хүүхдийн шударга байдлын түвшинг аймаг, нийслэлээр авч үзэхэд энэ удаагийн судалгааны үр дүнгээр Баян-Өлгий, Дорноговь, Орхон, Өвөрхангай аймгийн хүүхдийн шударга байдлын түвшин бага зэрэг буурсан. Үүнээс тус үзүүлэлт Баян-Өлгий аймгийн хувьд 2020 онд 3.80 байсан нь 3.51 болж 0.28 пунктээр буурсан нь анхаарал татаж байна.
- Эмэгтэй хүүхдийн шударга байдлын түвшинг эрэгтэй хүүхдийн шударга байдлын түвшинтэй харьцуулахад 2021 оны байдлаар 0.16 пунктээр их байгаа ба энэ байдал нь сүүлийн жилүүдэд хадгалагдаж байна (Зураг 7). Мөн төрийн өмчийн сургуулийн хүүхдийн шударга байдлын түвшин хувийн өмчийн сургуулийн хүүхдийн шударга байдлын түвшнөөс өндөр байх явдал ажиглагдаж байна (Зураг 9).
- Судалгаанд хамрагдсан эцэг эхчүүдийн 37.2 хувь нь хүүхэдтэйгээ шударга байх талаар байнга ярилцдаг, 57.0 хувь нь хааяа ярилцдаг гэсэн бол 4.8 хувь нь огт ярилцаж үзээгүй гэсэн байна (Зураг 11). Гэтэл шударга байх талаар гэрийнхэн нь ихэвчлэн ярилцах (Зураг 10), шударга хандсаныхаа төлөө ойр дотны хүмүүсээр магтуулах (Зураг 12), хэлж ойлгуулах (Зураг 14) зэрэг нь хүүхдийн шударга байдлын түвшинд эерэг нөлөө үзүүлж байгаа нь судалгааны үр дүнгээс харагдаж байна.
- Харин эцэг эхчүүдийн хүүхэддээ анхаарал, халамж тавих, хүүхэдтэйгээ ажиллах явдал эцэг эхчүүдийн нас ахих тутам буурч байгаа хандлага энэ удаагийн судалгаагаар мөн ажиглагдаж байна (Зураг 16).
- Хүүхдийн шударга байдлын түвшинд ангийнхан болон найз нөхөд нь нөлөөлдөг нь судалгааны үр дүнгээс харагдаж байна. Иймд шударга бус үйлдлийн талаар ангийнхан болон найзтайгаа ярилцах, шударга бус зүйл хийсэн дотныхоо хүнийг зэмлэж сануулах зэрэг нь хүүхдүүдэд эерэг нөлөөтэй байна (Зураг 19).
- Шударга бус асуудал тохиолдвол хүүхдүүд эцэг, эх, багш зэрэг дотныхоо хүнд хандан асуудлаа шийдвэрлэдэг байна (Зураг 21). Гэтэл эцэг эхчүүд болон багш албан хаагчдын шударга байх, шударга бусын талаарх ойлголт бүрхэг байгаа нь судалгааны үр дүнгээс харагдаж байна (Хүснэгт 5-6).
- Шударга байх, шударга бус зүйл гэсэн ойлголтыг эцэг эхчүүд, багш албан хаагчдаас нээлттэй асуултаар тодруулахад худал хуурмаг зүйл хийхгүй байх, ялгаварлан гадуурхах, ялгаж хандахгүй байхыг шударга гэсэн ойлголтод авч үзэж байна (Хүснэгт 5-6).

- Шударга ёсны талаар хичээл заалгадаг хүүхдийн шударга байдлын түвшин энэ талаар хичээл залгадаггүй хүүхдийн шударга байдлын түвшинөөс өндөр байх чиг хандлага энэ удаагийн судалгаагаар мөн ажиглагдав (Зураг 23).
- Шударга бус үйлдлийн талаар олон нийтэд мэдээлэх нь зөв гэж үзэх хүүхдийн шударга байдлын түвшин өндөр байх чиг хандлага мөн энэ удаагийн судалгаагаар хадгалагджээ (Зураг 24).
- Ерөнхий боловсролын сургуулийн хичээлийн хөтөлбөрүүд хүүхдийг зөв шударга хүн болж төлөвших дадлыг олгож байна хэмээн судалгаанд оролцсон багш, албан хаагчдын 79.7 хувь нь үзсэн ба үүнийг Иргэний ёс зүйн боловсрол хичээлээр олгож байна гэжээ.
- Харин зөв шударга хүн болж төлөвших дадлыг ерөнхий боловсролын сургуулийн хичээлийн хөтөлбөр олгож чадахгүй байна гэж үзсэн багш албан хаагчид уг асуудал яг хөтөлбөрт байхгүй, хичээлийн хөтөлбөрүүд хэт онолын хичээл ихтэй, зөв хүн байх агуулга, хомс, ном хэрэглэгдэхүүнгүй гэжээ (Хүснэгт 8).

САНАЛ, ЗӨВЛӨМЖ

БОЛОВСРОЛЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХУВЬД:

- Шударга зан чанар, шударга байдал, шударга ёс гэдэг ойлголтуудыг тодорхойлж хүүхэд гэлтгүй насанд хүрэгчдэд хэрэглэж хэвшүүлэх талаар соён гэгээрүүлэх ажлыг тогтмол явуулах;
- Шударга зан чанар, шударга байдал, шударга ёс гэдэг ойлголтуудыг хүүхдүүдийн насны ангилал, боловсролын түвшин бүрт тохирсон соён гэгээрүүлэх ажлын бодлого боловсруулах, байдлаар зааж сургах;
- Багш нарыг ёс зүйн талаарх мэдлэг, ойлголтыг нэмэгдүүлэх сургалтад тасралтгүй хамруулах, сургууль дээр хэлэлцүүлэг, мэтгэлцээн зэргийг тогтмол зохион байгуулах;
- Хүүхдийн шударга байдлын түвшингөөр нь тухайн сургууль болон хичээл заасан багш нарыг нь шалгаруулан урамшуулах;
- Сургууль бүр хичээлийн жилдээ анги, сургуулийн хэмжээнд сар, улирал бүр шударга үйлдэл хийсэн хүүхдийг шалгаруулах зэрэг ёс зүйн болоод ёс суртахууны хүмүүжил олгох арга хэмжээг тогтмол зохион байгуулах;
- Сургууль, сургуулийн удирдлага, нийгмийн ажилтан, эцэг эхчүүдэд зориулсан шударга байдлын талаар ойлголт өгөх, хэвшүүлэх загвар хичээл, хөтөлбөр, хэлэлцүүлэг, уралдаан тэмцээн, тоглоом зэргийг танилцуулсан гарын авлага, хэрэглэгдэхүүн бэлтгэх, түгээх;
- Шударга ёсны хүмүүжил олгох хэрэглэгдэхүүн, ном, гарын авлагаар багш, албан хаагчдыг хангах;

ЭЦЭГ, ЭХЧҮҮДИЙН УВЬД:

- Хүүхдэд шударга ёсны хүмүүжил олгох, зөв хүн болгон төлөвшүүлэхийн тулд эцэг, эхчүүд өөрсдөө үг хэл, үйл хөдлөл, биеэрээ зөв үлгэр дууриалал үзүүлж хэвших;
- Хүүхдээ шударга үйлдэл хийсэн бол магтаж, сайшааж байх, шударга бус үйлдэл хийсэн бол хор хөнөөлийг ухааруулан тайлбарлаж өгөх;
- Хүүхдийнхээ багш нартай байнга холбоотой байх, хүүхдээ олны дунд биеэ хэрхэн авч явж байх талаар зааж сургах;
- Хүүхэдтэйгээ илэн далангүй дотно ярилцаж хүсэл зоригийг нь олж мэдэх, тэдэнд нөхөрсөг зөвлөгөө өгөх, чиглүүлж байх;
- Хүүхдээ ямар хүүхэдтэй найзалж, нөхөрлөж байгааг нь үргэлж мэдэж байх;
- Хүүхэдтэйгээ шударга ёсны талаарх ойлголтоо нэгтгэх, цаг үргэлж дэмжих;

- Хүүхдүүд олон төрлийн олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийг ашигладаг тул тэдний интернэт хэрэглээнд хяналт тавьж байх;
- Зөвхөн ээжүүд хүүхэдтэйгээ байнгын харилцаатай байхаас гадна аавууд ч гэсэн хүүхэдтэйгээ ойр дотно байж тэдэнд сайн сайхан байдлаар нөлөөлж байх;
- Эцэг, эхчүүд нас ахих тусам хүүхдэд тавих хараа хяналт, анхаарал халамжаа улам бүр нэмэгдүүлэх;

ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ХУВЬД:

- Телевизүүдээр хүүхдийн сэтгэл зүйд нөлөөлсөн үлгэр жишээ авахаар шударга ёсны талаарх сонирхолтой кино, хөтөлбөр, нэвтрүүлгийг тогтмол бэлтгэн гаргах;
- Хүүхдийг зөв хандлагатай зөв хүн болгон төлөвшүүлэхийн тулд холбогдох мэргэжлийн байгууллагуудтай хамтран ажиллах;
- Цахим орчинд гарч байгаа мэдээллийн урсгалд хяналт тавьж ажиллах